

Slovesa

Slovesa/Глаголы jsou slova, která označují proces, tj. děj, stav nebo změnu stavu. Slovesa mají gramatické kategorie času, osoby, čísla, rodu, způsobu, vidu.

Slovesné tvary můžeme rozdělit na určité (личные формы глагола) a na neurčité=неличные (инфинитив, причастие и деепричастие).

Časování vyjadřuje číslo, osobu, popříp. čas (minulý/přítomný a budoucí). Jedna koncovka nám vypovídá několik gramatických významů.

Категория вида

Tuto kategorii mají všechna slovesa ve všech svých tvarech, určitých a neurčitých. Slovesným videm rozumíme ten fakt, že sloveso existuje ve dvou podobách, které mají stejný lexikální význam, ale odlišují se od sebe vztahem k **ukončenosti děje**.

Slovesa nedokonavá (*глаголы несовершенного вида*) vyjadřují volný vztah k ukončenosti děje, umožňují vyjádřit členění děje, mají obecnější platnost než slovesa dokonavá. Z toho plyne možnost použít v širším kontextu.

Kdežto slovesa dokonavá (*глаголы совершенного вида*) vyjadřují omezenost trvání děje. Více než o časovou ukončenost jde o kompletnost, celistvost děje, kdy děj je završen ne proto, že uběhla jistá časová jednotka, ale proto, že byl hotov, cíle bylo dosaženo a nemělo smysl v něm dále pokračovat: прочитать книгу, сварить обед, построить дом.

Hranice, meze trvání děje může se nacházet na konci děje (vyjadřuje dosažení cíle – построить), nebo naopak na začátku děje (побежать) nebo omezovat z obou stran takhle, že děj dostává téměř nulovou délku (ударить – udeřit, bouchnout, ответить). To se často vyskytuje u tzv. jednorázových, momentálních sloves: bodnout, křiknout.

Видовые пары

Jak se vytvořit z nedokonavého slovesa dokonavé? Nejčastěji v ruštině a češtině je to prefixace. Valná většina dokonavých sloves mají předponu: *писать* – *написать*; *готовить* – *приготовить*. Vedle změny vidu často prefix dodává další význam: *играть* – *выиграть/проиграть*.

Sekundární imperfektiva

Protiklad dokonavosti nedokonavosti se vyjadřuje také využitím různých sufixů:

- БЫ/ИВ – *выпис-ыв-ать, выуч-ив-ать*: slovesný kmen na souhlásku. Sufix je produktivní. Takovýmto způsobem se tvoří sekundární imperfektiva od sloves,

která mají infinitiv na –а, –ова-, –и- a některá další: *переписать/переписывать, выбросить/выбрасывать*.

Imperfektivace může způsobit některé morfologické změny

1. přízvuk je na slabice, která předchází sufixu *ыв/ив*
2. pokud v této slabice v základním slovese je hláska –о-, mění se na přízvučné –а: *спросить/спрашивать, выработать/вырабатывать*. Výjimky od tohoto pravidla nejsou značné. Vlivem motivujícího podstatného jména sekundární imperfektivum může zachovat původní přízvuk: *сахар – засахить – засахаривать*
3. u sloves na –и- může se vyskytnout historické střídání hlásek: *косить/скашивать*
4. od sloves na –ну- imperfektiva se tvoří obměnou sufixu –ну- za sufix *-ыв/ив*: *захлопнуть/захлопывать* (přibouchnout, sklápnout knihu)

V češtině obdobou sufixu *-ыв/ив* slouží sufix –ов: vytahnout/vytahovat, vyskočit/vyskakovat.

ALE! V češtině je tvoření sloves, která vyjadřují děj často opakovaný, násobený, téměř pravidelné. V ruštině takováto slovesa se tvoří omezeně, a to jenom u sloves bez předpony v minulém čase (*писывал, читывал, хаживал*). Spisovná ruština se jim vyhýbá a vyjadřuje násobenost jinak: *он часто ходил к нам в гости* - chodíval k nám na návštěvu, *я ему уже раньше не раз говорил* - říkával jsem to už dřív

- –в – *выти-в-ать*: slovesný kmen na samohlásku. Sufix není produktivní.
- kromě toho jsou sekundární imperfektiva, které se tvoří bez specifického sufixu, mění se jenom tématický sufix: *ответ-и-ть/ответ-а-ть*. Může být i opravdová nulová sufixace: *выбир-0-а-ть*, kde –а- je tématický vokál.

Morfologické změny:

1. historické změny u základních sloves na –ить: *заметить/замечать*

Lexikální (supletivní) způsob

Máme u tří sloves pamatovat si, že dvojice jsou jiné: **сказать – говорить, взять – брать, положить – класть**.

Ovšem existuje celá řada sloves, která nevstoupila plně do vidového paradigmatu, tj. netvoří ke své nedokonavé podobě podobu dokonavou. Důležité je pochopit, že jsou to

homonyma. Každé sloveso by mělo mít obě dvě podoby, proto je chápeme jakožto homonymní dvojice: жениться (ženit se/oženit se), родиться (narodit se/ rodit se), исследовать (prozkoumat/zkoumat), казнить (popravit/popravovat), обещать (slíbit/slibovat), использовать (použít/používat).

Patří sem i hojné množství sloves odvozených od cizích základů: мобилизовать (mobilizovat/zmobilizovat).

Slovesa pohybu

Zvláštní skupinu představují slovesa pohybu, vyjadřující, že někdo přemístuje buď sám sebe (идти, ехать, лететь), nebo někoho/něco jiného (вести, везти, нести). Tato slovesa mají dvojí tvary nedokonavého vidu. Jedny označují děj směrově určený, jednoduchý (идти, бежать, ехать, лететь, плыть, лезть, гнать, вести). Druhé děj směrově neurčený nebo opakovaný (ходить, бегать, ездить, летать, плавать; носить, возить, водить, гонять).

Dokonavá, popříp. sekundární imperfektiva slovesa se od obou řad tvoří podobně jako od jiných sloves.